

क्रांतिवीर बाबुराव शेडमाके

माझ्या प्रिय समाज बांधवांनो, मित्रांनो आणि माझ्या सोबत सामाजिक कार्यात पाय रोवून मोठ्या धीराने लढणाऱ्या शिलेदारांनो....

आदिवासी इतिहासातील महान **क्रांतिवीर बाबुराव पुल्लेसुर शेडमाके** यांच्या जयंतीनिमित्त मी काही विचार तुमच्यासमोर मांडू इच्छितो. ते आपण समजून घ्याल ही अपेक्षा...

इतिहास म्हणजे केवळ भूतकाळातील घटनांची नोंद नव्हे, तर तो समाजाच्या अनुभवांची, संघर्षांची आणि संस्कृतीची जपलेली शिदोरी आहे. एखाद्या समाजाने काळाच्या प्रवाहात जे काही अनुभवले, जपले आणि निर्माण केले, त्याचा मागोवा म्हणजे इतिहास होय. एका विचारवंताने योग्यच म्हटले आहे की, “**ज्या समाजाला स्वतःचा इतिहास माहीत नसतो, त्या समाजाला भविष्य घडवता येत नाही.**” कारण इतिहास आपल्याला आपल्या अस्तित्वाची जाणीव करून देतो. आपण कोण आहोत, आपल्या परंपरा, संस्कृती आणि मूल्ये काय आहेत, तसेच आपल्या पूर्वजांनी कोणत्या संघर्षातून आजचा मार्ग तयार केला आहे, हे इतिहासातूनच समजते. इतिहास हा केवळ भूतकाळ सांगत नाही, तर तो वर्तमानाला दिशा देतो आणि भविष्य घडवण्याची प्रेरणा देतो. त्यामुळे इतिहास हा समाजाच्या आत्मभानाचा, स्वाभिमानाचा आणि प्रगतीचा महत्त्वाचा आधार मानला जातो.

इतिहास का माहीत असावा, याची काही मूलभूत कारणे आहेत. इतिहास आपल्याला आपल्या अस्तित्वाची आणि मुळांची जाणीव करून देतो. एखाद्या समाजाची परंपरा, संस्कृती आणि ओळख कशी घडली हे इतिहासातून समजते. त्यामुळे इतिहासामुळे आपली ओळख निर्माण होते आणि आपण कुठून आलो आहोत हे कळते. त्याचबरोबर इतिहासात आपल्या पूर्वजांनी केलेले संघर्ष, त्याग आणि पराक्रम यांची माहिती मिळते, ज्यातून आपल्याला प्रेरणा आणि जिद्द मिळते. इतिहासाचे आणखी एक महत्वाचे कार्य म्हणजे तो आपल्याला भूतकाळातील चुका दाखवतो, ज्यामुळे त्या चुका पुन्हा टाळून भविष्याचा योग्य मार्ग निवडता येतो. म्हणूनच इतिहासाचा अभ्यास हा केवळ भूतकाळ समजून घेण्यासाठी नसून भविष्य घडवण्यासाठीही आवश्यक असतो. याच विचाराला अधोरेखित करत डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांनी म्हटले आहे, **“इतिहास विसरणारा समाज इतिहास घडवू शकत नाही.”** त्यामुळे इतिहास जाणून घेणे हे प्रत्येक समाजासाठी अत्यंत आवश्यक आहे.

आदिवासी इतिहासातून आजच्या समाजाला महत्वाची दिशा मिळते. आदिवासी समाजाचा इतिहास हा निसर्गाशी सुसंवाद, समानता आणि स्वाभिमान यांचा इतिहास आहे. आदिवासी जीवनपद्धतीत जंगल, जमीन आणि जल यांचे संवर्धन व संरक्षण हे मूलभूत तत्त्व मानले जाते, त्यामुळे पर्यावरणाशी संतुलित नाते राखण्याची शिकवण समाजाला मिळते. तसेच आदिवासी संस्कृतीत स्त्री-पुरुष समानतेला महत्त्व दिले जाते, ज्यामुळे समाजात परस्पर सन्मानाची भावना वाढीस लागते. त्यांच्या सामूहिक जीवनपद्धतीमुळे एकता, सहकार्य आणि परस्पर जबाबदारीची जाणीव निर्माण होते. याशिवाय आदिवासी समाजात श्रमाला प्रतिष्ठा दिली जाते, त्यामुळे कष्टाचे महत्त्व आणि स्वावलंबनाची भावना दृढ होते. म्हणून आदिवासी संस्कृती ही केवळ एक परंपरा नसून आधुनिक समाजासाठी पर्यावरण संवर्धन, समानता आणि सहजीवनाची महत्त्वपूर्ण दिशा देणारी अमूल्य देणगी आहे.

आज जग गंभीर संकटांच्या वळणावर उभे आहे. पर्यावरणाचा न्हास, युद्धाची भीती आणि वाढती आर्थिक-सामाजिक विषमता यामुळे मानवजातीसमोर मोठे प्रश्न निर्माण झाले आहेत. विशेषतः जागतिक राजकारणातील संघर्षामुळे अस्थिरतेचे वातावरण तयार झाले आहे. मध्यपूर्वेतील तणावात इजरायल आणि इराण यांच्यातील वाद, तसेच या प्रदेशातील घडामोडींमध्ये महासत्ता म्हणून अमेरिका यांचा हस्तक्षेप यामुळे युद्धजन्य परिस्थिती निर्माण होताना दिसते. अशा संघर्षामुळे केवळ राजकीय परिणामच होत नाहीत, तर सामान्य लोकांचे जीवन अस्थिर होते, पर्यावरणाचे नुकसान होते आणि मानवतेसमोर शांततेचे मोठे आव्हान उभे राहते. मागील आठवड्यातील घटनांचा आपण जर गांभीर्याने

आढावा घेतला, तर आपल्या लक्षात येईल की तेल विहिरींवर हल्ला झाल्यानंतर दुःख व्यक्त करणारा देश शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या मृत्यूवर मात्र दुःख व्यक्त करायला विसरून गेला. जो देश आपली क्षेपणास्त्रे विकत घेईल, त्यालाच युद्धात पाठिंबा देण्याची भांडवलशाही वृत्ती अत्यंत भयानक आहे.

अशा परिस्थितीत आदिवासी संस्कृती आणि इतिहास जगाला एक वेगळी आणि सकारात्मक दिशा देऊ शकतो. आदिवासी समाजाची जीवनपद्धती ही निसर्गाशी सुसंवाद साधणारी, परस्पर सहकार्यावर आधारित आणि समानतेचा आदर करणारी आहे. जंगल, जमीन आणि जल यांचे संरक्षण करणे हे त्यांच्या संस्कृतीचे केंद्रबिंदू आहे. तसेच त्यांच्या समाज रचनेत सामूहिक निर्णय प्रक्रिया, श्रमाला प्रतिष्ठा आणि स्त्री-पुरुष समानता यांना महत्त्व दिले जाते. त्यामुळे आदिवासी संस्कृती केवळ परंपरा नसून ती शाश्वत आणि संतुलित जीवन पद्धतीचे उदाहरण आहे.

आज जग विकासाच्या नावाखाली निसर्गापासून दूर जात आहे आणि स्पर्धा, सत्ता व स्वार्थ यांच्या आधारावर संघर्ष वाढत आहेत. याउलट आदिवासी संस्कृती आपल्याला सहजीवन, समता आणि पर्यावरण संवर्धनाची शिकवण देते. त्यामुळे आधुनिक समाजाने आदिवासी जीवनमूल्यांकडे केवळ भूतकाळ म्हणून न पाहता, भविष्याचा मार्गदर्शक म्हणून पाहण्याची गरज आहे. कारण खऱ्या अर्थाने प्रगती ही केवळ तंत्रज्ञान आणि संपत्तीत नसून निसर्गाशी संतुलन राखण्यात आणि मानवतेच्या मूल्यांना जपण्यात असते. म्हणूनच एक सुंदर विचार आहे, **“निसर्गाशी मैत्री करणारा समाजच खऱ्या अर्थाने प्रगत होतो.”**

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याचा इतिहास पाहिला तर अनेक आदिवासी क्रांतीवीरांनी इंग्रज सत्तेविरुद्ध धैर्याने आणि स्वाभिमानाने संघर्ष केला. दुर्गम जंगल, डोंगररांगा आणि आदिवासी प्रदेशातून त्यांनी स्वातंत्र्याची मशाल पेटती ठेवली. आपल्या जल, जंगल आणि जमीन यांचे संरक्षण करण्यासाठी त्यांनी ब्रिटिशांच्या अन्यायकारक कायद्यांना, सावकारांच्या शोषणाला, जमिनदारांच्या अन्याय्य धोरणांना ठामपणे विरोध केला. या संघर्षात तिलका मांझी यांनी 18 व्या शतकातच ब्रिटिशांविरुद्ध बंड पुकारले. पुढे सिद्धो मुर्मू आणि कान्हो मुर्मू यांनी 1855 मधील संथाल उठावाचे नेतृत्व करून इंग्रजांना मोठे आव्हान दिले. बिरसा मुंडा यांनी उलगुलानच्या माध्यमातून आदिवासी स्वाभिमानाचा झेंडा उंचावला, तर अल्लुरी सीताराम राजू यांनी आंध्र प्रदेशातील आदिवासींसोबत राम्पा बंड उभारून ब्रिटिशांविरुद्ध लढा दिला. गोंडवाना प्रदेशात बाबुराव सेडमाके यांनी स्वातंत्र्यासाठी संघर्ष केला, तर मध्य भारतात टंट्या भील यांनी इंग्रजांविरुद्ध सशस्त्र लढा उभारला. सह्याद्रीतील महानायक रामजी भांगरे, राघोजी

भांगरे, होनाजी केंगले, सत्तू मराडे यांनी मोठा संघर्ष उभा केला. तसेच गुंडाधूर यांनी बस्तरच्या भूमीतून ब्रिटिशांविरुद्ध आदिवासी उठाव घडवून आणला.

या सर्व क्रांतीवीरांनी अन्याय, शोषण आणि गुलामगिरीविरुद्ध लढा देत स्वातंत्र्याची ज्योत प्रज्वलित ठेवली. दुर्दैवाने मुख्य प्रवाहातील इतिहासात त्यांच्या संघर्षाची पुरेशी नोंद आढळत नाही; परंतु आदिवासी लोकपरंपरा, लोकगीते आणि कथांमधून या वीरांच्या पराक्रमाच्या कथा आजही जिवंत आहेत. त्या कथा पुढील पिढ्यांना स्वाभिमान, स्वातंत्र्य आणि संघर्षाची प्रेरणा देत राहतात.

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याचा इतिहास लिहिताना अनेकदा मोठ्या शहरांतील राजकीय चळवळी किंवा प्रमुख नेत्यांवर अधिक भर दिला जातो; परंतु या इतिहासाच्या मुळाशी जंगल, डोंगर आणि आदिवासी प्रदेशातील असंख्य वीरांचे बलिदान दडलेले आहे. महाराष्ट्रातील चंद्रपूर-गडचिरोली परिसरात उभा राहिलेला गोंड आदिवासी समाजाचा संघर्ष हा त्याचाच एक तेजस्वी अध्याय आहे. या संघर्षाचे नेतृत्व करणारे महान आदिवासी क्रांतिकारक म्हणजे **बाबुराव पुल्लेसुर शेडमाके होय**. त्यांनी केवळ स्थानिक उठाव केला नाही, तर इंग्रजांच्या सत्तेला उघड आव्हान देत चार वेळा ब्रिटिश सैन्याचा पराभव करून आदिवासी स्वाभिमानाची परंपरा जिवंत ठेवली.

बाबुराव शेडमाके यांचा जन्म **१२ मार्च १८३३** रोजी झाला. ते गोंड समाजातील प्रतिष्ठित जमीनदार घराण्यातील होते. त्या काळात चंद्रपूर आणि गडचिरोलीचा मोठा भाग जंगलांनी व्यापलेला होता आणि येथे गोंड, माडिया यांसारख्या आदिवासी जमातींचे प्राबल्य होते. मानववंशशास्त्रीय दृष्टीने पाहिले तर या समाजांची जीवनशैली जंगल, जमीन आणि सामुदायिक व्यवस्थेवर आधारित होती. गावांची व्यवस्था पारंपरिक जमीनदार, नायक आणि सामूहिक नेतृत्वावर चालत असे. मोलमपल्ली परिसरातील २४ गावांचा जमीनदार म्हणून बाबुराव शेडमाके यांना स्थानिक समाजात मोठा मान होता. त्यामुळे ते केवळ जमीनदार नव्हते, तर आदिवासी समाजाच्या सामाजिक आणि राजकीय नेतृत्वाचे केंद्रबिंदू होते.

१९ व्या शतकाच्या मध्यावर ब्रिटिश साम्राज्य भारतातील संस्थानांवर कब्जा मिळवण्यासाठी आक्रमक धोरण राबवत होते. त्या काळचे भारताचे गव्हर्नर जनरल लॉर्ड डलहौसी यांनी '**दत्तक वारस नाकारण्याचे धोरण**' (Doctrine of Lapse) हे धोरण लागू केले. या धोरणानुसार एखाद्या संस्थानिकाला नैसर्गिक वारस नसेल तर त्या संस्थानाचा ताबा ब्रिटिश सरकार घेत असे. या धोरणाचा वापर करून अनेक संस्थाने खालसा करण्यात आली. १८५४ साली चांदा जिल्हा (आजचा चंद्रपूर) देखील ब्रिटिशांच्या ताब्यात गेला आणि आर. एस. एलिस यांची जिल्हाधिकारी म्हणून नियुक्ती करण्यात आली.

या घटनेचा स्थानिक समाजावर मोठा परिणाम झाला. समाजशास्त्रीय दृष्टिकोनातून पाहिले तर हा संघर्ष केवळ राजकीय नव्हता, तर स्थानिक समाजाच्या आर्थिक आणि सांस्कृतिक स्वायत्ततेवर आघात करणारा होता. जंगल, जमीन आणि संसाधनांवर पारंपरिक हक्क असलेल्या आदिवासी समाजाला ब्रिटिशांच्या नवीन प्रशासनामुळे आपले अधिकार गमावण्याची भीती निर्माण झाली. या पार्श्वभूमीवर बाबुराव शेडमाके यांनी इंग्रजांविरुद्ध बंड पुकारण्याचा निर्णय घेतला.

फक्त २५ वर्षांचे असताना त्यांनी गोंड, माडिया आणि रोहिल्ला समाजातील तरुणांना एकत्र करून सुमारे ५०० जणांचे सैन्य उभे केले. आदिवासी समाजात शिकार, जंगलातील जीवन आणि सामूहिक युद्धपद्धती यांची परंपरा असल्यामुळे या सैन्याला स्थानिक भौगोलिक परिस्थितीचे उत्तम ज्ञान होते. गनिमी काव्याने लढण्याची क्षमता हे त्यांच्या सैन्याचे मोठे बलस्थान होते. या सैन्याच्या मदतीने शेडमाके यांनी चांदा जिल्ह्यातील राजगड परगणा ताब्यात घेतला आणि इंग्रजांच्या सत्तेला थेट आव्हान दिले.

बाबुराव शेडमाके यांच्या उठावाची माहिती मिळताच ब्रिटिश प्रशासनाने त्यांना थांबवण्यासाठी सैन्य पाठवले. १३ मार्च १८५८ रोजी नांदगाव घोसरी येथे कंपनी सरकारची तुकडी बाबुराव शेडमाके यांच्या सैन्याशी भिडली. या युद्धात ब्रिटिश सैन्याचा मोठा पराभव झाला. अनेक ब्रिटिश सैनिक मारले गेले आणि त्यांच्या शस्त्रास्त्रांवर बाबुराव शेडमाके यांच्या सैन्याने ताबा मिळवला. या विजयामुळे स्थानिक समाजात प्रचंड आत्मविश्वास निर्माण झाला.

यानंतर अडपल्ली आणि घोट येथील जमीनदार व्यंकटराव यांनी बाबुराव शेडमाके यांना साथ दिली. दोघांनी मिळून सुमारे १२०० सैनिकांचे मोठे सैन्य उभे केले. या सैन्याने ब्रिटिशांविरुद्ध उघड युद्ध पुकारले आणि अनेक भाग आपल्या ताब्यात घेतले. परिसरातील काही किल्ले देखील त्यांच्या ताब्यात आले. या घटनांमुळे ब्रिटिश प्रशासनाची चिंता वाढली.

यानंतर सगनपूर आणि बामनपेट येथे झालेल्या युद्धांमध्येही बाबुराव शेडमाके यांच्या सैन्याने ब्रिटिशांना पराभूत केले. सलग तीन वेळा ब्रिटिश सैन्याचा पराभव झाल्यामुळे ब्रिटिश प्रशासन हादरून गेले. २९ एप्रिल १८५८ रोजी बाबुराव शेडमाके यांच्या सैन्याने ब्रिटिशांच्या टेलिग्राफ कार्यालयावर हल्ला करून तार व्यवस्था खंडित केली. आधुनिक दळणवळण व्यवस्थेवर हल्ला करणे ही अत्यंत दूरदर्शी रणनीती होती. यामुळे ब्रिटिश प्रशासनाचा संपर्क तुटला आणि त्यांची लष्करी हालचाल विस्कळीत झाली.

यानंतर १० मे १८५८ रोजी घोटगाव परिसरात आणखी एक मोठे युद्ध झाले. या युद्धात देखील ब्रिटिश सैन्याचा पराभव झाला. सलग चार वेळा ब्रिटिश सैन्याला पराभव पत्करावा लागल्यामुळे ब्रिटिश प्रशासनाने थेट युद्धाऐवजी कूटनीतीचा मार्ग स्वीकारला. त्यांनी आपले पारंपरिक ‘फोडा आणि राज्य करा’ हे धोरण वापरले. अहेरीच्या स्थानिक सत्ताधीशांवर दबाव आणून बाबुराव शेडमाके यांना पकडण्याचे आदेश देण्यात आले.

जुलै १८५८ मध्ये शेडमाके यांना अटक करण्यात आली; परंतु अहेरीला नेत असताना ते पळून जाण्यात यशस्वी झाले. मात्र १८ सप्टेंबर १८५८ रोजी त्यांना पुन्हा पकडण्यात आले आणि चंद्रपूर येथे ब्रिटिश अधिकाऱ्यांच्या ताब्यात देण्यात आले. शेवटी २१ ऑक्टोबर १८५८ रोजी त्यांना फाशीची शिक्षा सुनावण्यात आली. त्याच दिवशी चंद्रपूर येथील जेलबाहेर असलेल्या झाडावर त्यांना फाशी देण्यात आली.

स्थानिक लोकपरंपरेनुसार, फाशी देताना त्यांनी चार वेळा दोर कापून टाकल्याची कथा सांगितली जाते. त्यामुळे ब्रिटिशांनी त्यांना अत्यंत निर्दयपणे म्हणजे चुण्यात बुडवून त्यांना ठार मारून पुन्हा झाडावर लटकवले असे सांगितले जाते. आजही त्या ठिकाणी उभारलेले स्मारक त्यांच्या बलिदानाची आठवण करून देते.

समाजशास्त्रीय दृष्टीने पाहिले तर बाबुराव शेडमाके यांचा संघर्ष हा केवळ एका जमीनदाराचा उठाव नव्हता. तो आदिवासी समाजाच्या स्वायत्ततेसाठी, सांस्कृतिक अस्मितेसाठी आणि नैसर्गिक संसाधनांवरील हक्कांसाठी लढलेला व्यापक संघर्ष होता. या लढ्यामुळे आदिवासी समाजाने ब्रिटिश सत्तेविरुद्ध आपल्या प्रतिकाराची परंपरा जगासमोर आणली.

बाबुराव शेडमाके यांचे जीवन आपल्याला सांगते की स्वातंत्र्याचा इतिहास केवळ राजे-महाराजांचा नसून जंगलात राहणाऱ्या सामान्य आदिवासी वीरांचाही आहे. अन्यायाविरुद्ध उभे राहण्याची हिंमत, समाजाच्या स्वाभिमानासाठी लढण्याची जिद्द आणि मातृभूमीसाठी प्राण अर्पण करण्याची तयारी हीच त्यांच्या जीवनाची खरी प्रेरणा आहे.

क्रांतिवीर बाबुराव शेडमाके यांचे बलिदान भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील एक तेजस्वी अध्याय आहे. त्यांनी दाखवून दिले की स्वातंत्र्य, न्याय आणि स्वाभिमानासाठी लढताना समाजातील सर्व घटक एकत्र आले, तर मोठी शक्ती निर्माण होते. त्यांच्या संघर्षाने आदिवासी समाजात स्वाभिमान आणि स्वातंत्र्याची जाणीव जागृत केली.

आजही गोंडवाना प्रदेशात आणि आदिवासी समाजात त्यांच्या पराक्रमाच्या कथा लोकगीतांमधून आणि लोकपरंपरेतून जिवंत आहेत. त्यांचे जीवन आपल्याला शिकवते की अन्यायाविरुद्ध आवाज उठवणे आणि सत्यासाठी लढणे हेच खरे शौर्य आहे. शेवटी त्यांच्या जीवनाचा संदेश एका वाक्यात सांगता येईल, “शरीर नष्ट होऊ शकते, पण स्वातंत्र्याची ज्योत कधीही विझत नाही.”

नुकताच जगभरात आंतरराष्ट्रीय महिला दिन साजरा करण्यात आला. यावर्षीची संकल्पना होती “Give to Gain”, म्हणजे देण्यातूनच खरे मिळते. ही संकल्पना आधुनिक जगात नव्याने मांडली जात असली तरी तिची मूळ तत्त्वे आदिवासी संस्कृतीत फार पूर्वीपासून आढळतात. आदिवासी समाजात स्त्रीला केवळ कुटुंबाचा भाग म्हणून नव्हे, तर समाजाच्या केंद्रस्थानी मानले जाते. अनेक ठिकाणी मातृसत्ताक परंपरा दिसून येते, जिथे कुटुंब आणि समाजातील निर्णयप्रक्रियेत महिलांना महत्त्वाची भूमिका दिलेली असते. सामूहिक जीवनपद्धती, परस्पर सहकार्य आणि समानतेच्या मूल्यांमुळे स्त्री-पुरुषांमध्ये सन्मानाचे नाते निर्माण होते. त्यामुळे आदिवासी संस्कृती ही केवळ परंपरा नसून सामाजिक समतेचा आणि सहजीवनाचा एक आदर्श नमुना आहे.

या मूल्यांचे रक्षण करण्यासाठी अनेक आदिवासी क्रांतीवीरांनी आपल्या प्राणांची आहुती दिली. जल, जंगल आणि जमीन यांचे संरक्षण करताना त्यांनी स्वातंत्र्य, न्याय आणि मानवी सन्मान यासाठी संघर्ष केला. बिरसा मुंडा, टंट्या भील, राघोजी भांगरे, अल्लुरी सीताराम राजू तसेच बाबुराव पुल्लेसुर शेडमाके यांसारख्या क्रांतीवीरांनी केवळ स्वातंत्र्याचा लढा दिला नाही, तर समाजात समानता, स्वाभिमान आणि सहजीवनाची मूल्ये जपली. त्यांच्या संघर्षांमुळे आदिवासी संस्कृतीतील स्त्रीसन्मान, सामूहिकता आणि परस्पर सहकार्य ही मूल्ये टिकून राहिली.

आजच्या आधुनिक समाजाने या आदिवासी परंपरा आणि क्रांतीवीरांच्या बलिदानातून प्रेरणा घेण्याची गरज आहे. कारण त्यांनी या भूमीला स्वातंत्र्याची जाणीव, निसर्गाशी सुसंवाद आणि समानतेची शिकवण दिली. म्हणूनच एक महत्त्वाचा विचार लक्षात ठेवावा, “ज्या समाजात स्त्रीचा सन्मान असतो, तो समाज नेहमी प्रगत असतो.”

आज जगातील राजकीय आणि आर्थिक तणाव वाढत असल्यामुळे अनेक तज्ञ असे मत व्यक्त करतात की मानवजात ही तिसऱ्या महायुद्धाच्या उंबरठ्यावर उभी आहे. विविध देशांमधील संघर्षांचे मूळ कारण बहुधा स्वार्थ, नैसर्गिक संसाधनांवर नियंत्रण मिळवण्याची स्पर्धा आणि जागतिक सत्ता

मिळवण्याची महत्त्वाकांक्षा हेच आहे. अनेक ठिकाणी युद्धजन्य परिस्थिती निर्माण होताना दिसत आहे आणि त्याचा परिणाम संपूर्ण मानवजातीवर होत आहे. अशा वेळी आदिवासी संस्कृती जगाला वेगळी आणि सकारात्मक दिशा दाखवू शकते. आदिवासी जीवनपद्धती निसर्गाशी सुसंवाद साधणारी आहे. जंगल, जमीन आणि जल यांना केवळ संसाधन म्हणून न पाहता ते जीवनाचा अविभाज्य भाग मानले जाते. आदिवासी समाजात संसाधनांचा सामुदायिक वापर, परस्पर सहकार्य आणि शांततापूर्ण सहजीवनाला महत्त्व दिले जाते. त्यामुळे संघर्षाऐवजी सहजीवनाची भावना निर्माण होते. म्हणूनच अनेक विचारवंत असे सांगतात की, जर जगाला पर्यावरणीय संकट, युद्ध आणि विषमता यापासून वाचवायचे असेल तर आदिवासींच्या निसर्गवादी आणि संतुलित जीवनपद्धतीतून शिकण्याची गरज आहे. कारण खऱ्या अर्थाने टिकाऊ आणि शांततापूर्ण भविष्य घडवण्याचा मार्ग निसर्गाशी सुसंवाद साधणाऱ्या संस्कृतीतच दडलेला आहे.

इतिहासातून आपण अनेक महत्त्वाचे धडे शिकू शकतो. इतिहास आपल्याला आपल्या पूर्वजांच्या संघर्षांची, त्यागाची आणि स्वाभिमानाच्या लढ्यांची जाणीव करून देतो. विद्यार्थ्यांनो, इतिहास आपल्याला विशेषतः तीन महत्त्वाचे संदेश देतो- **स्वाभिमानाने जगणे, अन्यायाविरुद्ध ठामपणे उभे राहणे आणि शिक्षण व एकता यांची शक्ती ओळखणे.** समाजातील परिवर्तन हे केवळ शब्दांनी होत नाही, तर जागृती, संघटन आणि संघर्ष यांच्या बळावर घडते. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यात अनेक आदिवासी क्रांतीवीरांनी हेच मूल्य जपले. त्यापैकी बाबुराव पुल्लेसुर शेडमाके यांनी आपल्या धाडसी लढ्याद्वारे स्वाभिमान आणि न्यायासाठी उभे राहण्याचा आदर्श दिला. त्यांनी दाखवून दिले की स्वातंत्र्य, न्याय आणि मानवी सन्मानासाठी संघर्ष करावा लागतो. त्यांच्या जीवनातून आपल्याला प्रेरणा मिळते की अन्यायासमोर कधीही झुकू नये आणि समाजाच्या हितासाठी एकत्र येऊन लढा द्यावा. म्हणूनच त्यांच्या विचारांचा सार असाही सांगता येतो, **“स्वातंत्र्य हे भीक मागून मिळत नाही, ते संघर्षातून मिळते.”**

माझ्या प्रिय बांधवांनो ,

आपण इतिहासातील अनेक प्रेरणादायी घटना आणि क्रांतीवीरांचे कार्य पाहिले आहे. या महान व्यक्तींनी आपल्या स्वातंत्र्यासाठी, स्वाभिमानासाठी आणि न्यायासाठी संघर्ष केला. त्यांचे बलिदान आपल्याला केवळ भूतकाळाची आठवण करून देत नाही, तर भविष्य घडवण्याची प्रेरणा देखील देते. त्यामुळे आजच्या या प्रसंगी आपण एक महत्त्वाचा संकल्प करूया, आपला इतिहास जाणून

घेऊ, शिक्षणाच्या माध्यमातून स्वतःला सक्षम बनवू, समाजासाठी प्रामाणिकपणे काम करू आणि निसर्ग व आपल्या समृद्ध संस्कृतीचे जतन करू. तसेच स्वातंत्र्यासाठी लढलेल्या आदिवासी क्रांतीवीरांच्या बलिदानाचा आदर राखून त्यांच्या आदर्शाचा आपल्या जीवनात अवलंब करू.

शेवटी एका प्रेरणादायी विचाराने माझे भाषण संपवतो, “इतिहास वाचणारे विद्यार्थी यशस्वी होतात; पण इतिहास समजून घेणारे विद्यार्थी भविष्य घडवतात.”

जोहार...! जिंदाबाद...! धन्यवाद...!

- राजू ठोकळ, Aboriginal Publication

राजू ठोकळ हे आदिवासी इतिहास, संस्कृती व सामाजिक प्रश्नावर लेखन करणारे अभ्यासक आहेत. ते आदिवासी एकता परिषदेच्या कार्याशी जोडलेले असून आदिवासी समाजाच्या सामाजिक व न्यायालयीन लढ्यांत सक्रिय सहभागी आहेत. त्यांचा 'पहाडी फुलोरा' हा कविता संग्रह व 'धांगड की धनगर: शोध वास्तवाचा' हे सामाजिक पुस्तक प्रकाशित झाले आहे.

